Jadwiga Zeniukowa

Zmiany w uzusie językowym w prasie łużyckiej w końcu dziewiątej dekady XX wieku

Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 2, 326-334

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Jadwiga Zieniukowa

ZMIANY W UZUSIE JĘZYKOWYM W PRASIE ŁUŻYCKIEJ W KOŃCU DZIEWIĘTEJ DEKADY XX WIEKU

Niniejsze opracowanie ukazuje problem z zakresu pragmatyki językowej, dotyczy języka mniejszości słowiańskiej, stanowiącej enklawę w otoczeniu niemieckim. Łużyczanie (Serbowie łużyccy), ludność autochtoniczna w Saksonii i Brandenburgii, po drugiej wojnie światowej żyli w Niemieckiej Republice Demokratycznej (NRD, w języku górnołużyckim skrót: NDR) – państwie o ustroju totalitarnym. Po zjednoczeniu Niemiec znaleźli się w Republice Federalnej Niemiec (RFN, głuż. ZRN) – państwie o ustroju demokracji zachodniej – jednak w odmiennej sytuacji krajów związkowych („landów") wschodnioniemieckich[1].

Przedmiotem rozważań są tu zagadnienia z zakresu komunikacji językowej za pomocą tekstu prasy codziennej, gatunku wypowiedzi pisemnej szczególnie podlegającego cenzurze i naciskom ideologicznym w ustroju niedemokratycznym. Obserwacji zostały poddane środki językowe wykorzystane w funkcji informacyjnej i perswazyjnej języka w górnołużyckiej gazecie *Nowa doba* (skrót ND), w jej dwu ostatnich rocznikach: 43 z 1989 i 44 z1990 roku[2]. Lata te to okres przełomowy w Europie Środkowej. Przypomnieć warto daty ważnych wydarzeń: 4 czerwca 1989 r. – wolne wybory parlamentarne w Polsce, 9 listopada 1989 r. – obalenie muru berlińskiego, 3 października 1990 r. – zjednoczenie Niemiec.

Wszelkie gwałtowne zmiany polityczne niemal natychmiast wywierają wpływ na język, zwłaszcza mediów. Uwidocznia się to szczególnie w leksyce, w związku z potrzebą stosowania nowej terminologii. Tak też było pod koniec XX w. z językiem niemieckim na terytorium byłej NRD i z łużycczyzną. Opisała to Irena Šěrakowa w artykule *Nowša politiska terminologija w hornoserbšćinje* [Šěrakowa 1992]. Przedstawia ona kształtowanie po II wojnie górnołużyckiej terminologii politycznej „doby systemu socjalistycznego" (na tle terminologii utrwalonej w przedwojennych słownikach), wypracowanej głównie w trzech różnych tłumaczeniach *Manifestu komunistycznego* i zakodowanej w kilku słownikach. Wskazuje, że pokojowa rewolucja z jesieni1989 r.

[1] Zob. o tym m.in. [Rzetelska-Feleszko 1993]; [Šěrakowa 1993]; *Serbšćina* 1998.
[2] Korzystałam z egzemplarzy Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

wprowadziła do NRD całkowicie inne realia w sferze polityki i może być też uważana za cezurę w rozróżnianiu zasobu słownictwa politycznego systemu socjalistycznego i kapitalistycznego. Šěrakowa stwierdza, że język niemiecki w byłej NRD dla nowych realiów przejmuje terminologię z niemczyzny starych krajów związkowych, zaś *serbšćina* (łużycczyzna) jest skazana na przekładanie z niemczyzny i przy tym na przystosowanie leksyki niemieckiej do łużyckich modeli słowotwórczych. Autorka zauważa, że górnołużycka terminologia związana z kapitalistycznymi warunkami ustrojowymi występuje głównie w języku mediów, obserwuje się takie zjawiska, jak: nowe nazwy, semantyczne przewartościowywanie leksemów dotychczas używanych, przywracanie terminów używanych przed drugą wojną i in.

Wpływowi przemian politycznych na język górnołużycki, przede wszystkim na leksykę i frazeologię, poświęcony jest też artykuł T. Lewaszkiewicza [Lewaszkiewicz 1993], oparty na materiale z trzech czasopism z lat 1989-1992. Autor dał przykłady słownictwa ustępującego i nowo wprowadzanego, opatrując obie grupy odpowiednim komentarzem. Zwrócił też uwagę na pojawiające się tzw. słownictwo rozliczeniowe, nacechowane emocjonalnie, oceniające negatywnie realia z byłej NRD. Zauważył, że po 1990 r. następuje pod wpływem języka niemieckiego intensywna anglicyzacja górnołużyckich tekstów prasowych. W związku z artykułami wymienionych autorów i z przedmiotem niniejszego opisu warto zwrócić uwagę na to, że o stylu publicystycznym współczesnej górnołużycczyzny (z uwzględnieniem nowych zmian słownictwa) pisała S. Völkowa [*Serbšćina* 1998 : 182-190] i o nowej leksyce pisał H. Jenč [*Serbšćina* 1998, zwłaszcza s. 240-244].

Analizowany przeze mnie materiał z *Nowej doby* pochodzi z tekstów o tematyce politycznej (szeroko pojętej, też gospodarczej), w znacznej mierze z tytułów. Obserwacji w płaszczyźnie tekstu (także w zakresie treści) oraz leksyki i frazeologii poddane zostało to, co „stare" („socjalistyczne") i to, co „nowe". *Gazeta*, organ społeczno-politycznej organizacji Serbów łużyckich noszącej nazwę *Domowina* ('ojczyzna, kraj rodzinny'), ukazywała się od lipca 1947 r. do końca 1990 r. Po utworzeniu w październiku 1949 r. Niemieckiej Republiki Demokratycznej wchodziła w system prasowy tego, uzależnionego od Związku Sowieckiego, państwa. Podlegała cenzurze o charakterze zakazowo-nakazowym. Cenzura nakazywała nie tylko o czym należy pisać, a o czym nie, lecz również jakim językiem – właściwie stylem – się posługiwać, wpływała zwłaszcza na słownictwo i frazeologię, dyktowała nacechowane ideologicznie formuły.

Oto próbka z wczesnego okresu ukazywania się pisma[3]. *Nowa doba* (wówczas z podtytułem: *Nowiny za serbski lud*) z 22 grudnia 1949 r. podaje wiadomość, że w Budziszynie uroczyście otwarto „dźeń *před 70 narodninami generalisima Stalina*, Budyski >>Móst měra<< ('most pokoju')", a burmistrz w swym przemówieniu wska-

[3] Wyróżnienia graficzne w cytatach (kursywa, druk półgruby) moje (J.Z.). Po cytacie podana jest lokalizacja: numer gazety, rok wydania, (w pewnych wypadkach z dodaniem daty dziennej), strona.

zał „zo móžachmy jenož *z pomocu wuswobodźerskich sowjetskich wójskow*, kotrychž *nawjedowar* 'przywódca' *je Stalin*, wulke natwarjace dźeło 'dzieło odbudowy' započeć"[4]. Inny przykład, z okresu późnego NRD. W 1987 r. z okazji czterdziestolecia *Nowej doby* wydano dodatek (do numeru 167 rocznika 41) zawierający teksty referatu i wypowiedzi członków redakcji gazety wygłoszone na okolicznościowym kolokwium. Dodatek ma tytuł: „Narodnostna politika a narodnostne nowiny 'gazety' *w rozwitej socialistiskej towaršnosći* ('w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym')". Czytamy tam m.in.: „*Marxistisko-leninistiska narodnostna politika* [...] je [...] na rozwiće *socialistiskeje serbskeje wosobiny* 'osobowości' wusměrjena ('ukierunkowana')" (s. 2), a dalej (o odezwie KPD, tj. partii komunistycznej, z 1945 r.): „*byrgarsko-demoktatisku rewoluciju pod nawodom dźełaćerskeje klasy skónčić, imperializm a militarizm* [...] *wotstronić* 'mieszczańsko-demokratyczną rewolucję pod przywództwem klasy robotniczej zakończyć, imperializm i militaryzm obalić/usunąć'" (s. 9). W takim to „socjalistycznym", propagandowym stylu omawiano wtedy istotne problemy tożsamości, kultury, języka Łużyczan.

W języku badanych przeze mnie dwu roczników *Nowej doby* z okresu transformacji ustrojowej „stare" trzyma się jeszcze nieźle w roczniku z 1989 r. i dopiero bliżej końca tego roku zaczyna się wyraźniej przeplatać z „nowym", które ekspanduje w 1990 r.

Kilka przykładów z 1989 r. Czwartego lipca wiadomość o światowym festiwalu młodzieży i studentów w Phenianie zatytułowano: „W znamjenju 'pod znakiem' *aktiwneje antiimperialistiskeje solidarity*" (nr 155, s. 1). W początku października sporo rozpisywano się o czterdziestoleciu NRD, o związanych z nim „inicjatywach", obchodach, „radosnym świętowaniu". Z tej okazji pewna załoga zdobyła we współzawodnictwie tytuł *Zawod socialistiskeho dźěła* 'zakład pracy socjalistycznej' (nr 234, s. 1). 9 października (nr 237) na pierwszej stronie ND wielki tytuł "Wšudźe w republice wobydlerjo 'mieszkańcy' a jich hosćo 40 narodniny *prěnjeho socialistiskeho němskeho stata woswjećili* 'świętowali'. Po wuspěšnym 'pomyślnym' jubileju *z dalšim rozmachom w pjatym lětdźesatku*". Dziś ten propagandowy optymizm śmieszy – w rok później tego państwa już nie było.

Pojawiają się pewne symptomy językowe sygnalizujące potrzebę, czy jakby zapoczątkowanie jakichś zmian w życiu społecznym i politycznym, płynące jednak z inspiracji *politběrowa* partii rządzącej (SED). Wskazuje na to m.in. artykuł z 20. października 1989 r. (nr 247, s.1-2) mówiący o spotkaniu przedstawicieli lokalnych oddziałów / grup (głuż. n. sg. *skupina* 'grupa') Domowiny na „decentralnym kubłaniu ('szkoleniu')", z udziałem pierwszego sekretarza prezydium Domowiny. Nosi on tytuł: „Přez zhromadne dźělo 'pracę' wšěch *socializm atraktiwniši*[5] *sčinić*". Mowa w

[4] Cytuję za ND 44, 1990, nr 1, s. 2, z wiadomości pt. „Što steješe w Nowej dobje před 40 lětami?"

[5] Forma *atraktiwniši* 'bardziej atrakcyjny' pod wpływem niem. *attraktiv* 'atrakcyjny', współczesne słowniki języka górnołużyckiego podają inną formę słowotwórczą: *atrakciski, -jny*.

nim o osiągnięciach republiki „*pod nawodom strony* 'partii' *dźełaćerskeje klasy* a w krutym 'silnym' zwjazkarstwje *ze wšemi demokratiskimi mocami*" a także o tym, że „*klasowy njepřećel* je wšitko činił, zoby nam škodźał". Jest też informacja, że „Wozjewjenje 'oświadczenie' *politběrowa* je přizjewiło změny na dobro wšěch" oraz deklaracja, że nikt nie ma „wotpohlad 'zamiar' *socializm* wotstronić. >>Dyrbimy 'musimy' jón 'go' *sčinić atraktiwniši*<<".

Charakterystyczne jest dość częste występowanie w ND pod koniec 1989 r. rzeczowników związanych z czasownikami mówienia (a także pojawianie się takich czasowników – zob. niżej w cytatach), jak: *dialog, diskusija* (też: *konstruktiwna diskusija* – nr 247 z 20.10.1989, s.1; *demokratiska diskusija* – nr 270 z 16.11.1989, s.1; *zjawna* 'jawna, publiczna' *diskusija* – nr 272 z 18.11.1989, s. 4), *rozmołwa* (też *ludowa rozmołwa* – nr 247 z 20.10.1989, s.1), *wuwjedźenja* 'wypowiedzi', *wuradźowanje* 'narada' itp. Początkowo pojawiają się w tekstach wskazujących, iż mamy tu do czynienia z działaniem propagandowym, sugerowaniem, że władza podejmuje obywatelską dyskusję na tematy społeczne i państwowe i z zachętą do publicznego zabierania głosu. I tak na przykład tekst o tytule „*Ludowa rozmołwa...*" informuje, że o rezultatach 9. plenum partii rządzącej (SED) „*diskutowachu* [...] generalny sekretar CK SED [..] a dalši **člonojo** [...] **politběrowa z dźeławymi** 'pracownikami' indusrtije, ratarstwa 'rolnictwa' a towarstwa ('budownictwa')" (nr 247 z 20.10.1989, s. 1). Inny przykład: „*Na wuradźowanje* serbskich towaršow 'towarzyszy' wokrjesa 'powiatu' Budyšin bě [...] do domu Wokrjesneho wjednistwa 'powiatowego zarządu' SED [...] přeprosyła 'zaprosiła' **iniciatiwna skupina** serbskich towaršow [...]. W srjedźišću *wuradźowanja* stejachu *žadanja* 'żądania' a *namjety* 'propozycje, projekty' na wurjadny 'nadzwyczajny' zjezd SED nastupajo 'dotyczące' narodnostnu politiku" (nr 273 z 20.11.1989, s. 1).

Pojawiają się też jednak znaki autentycznej dyskusji obywatelskiej. W tym samym, co ostatni cytat, numerze ND znajduje się (s. 1-2) obszerne sprawozdanie ze spotkania w „Serbskim domje" w Budziszynie opatrzone tytułem „Nocny *dialog po serbsku*". Treść wskazuje, że była to swobodna dyskusja przedstawicieli inteligencji o trudnych, przeszłych i aktualnych, problemach Łużyczan.

Przykładem początków mniej skrępowanego pisania na temat aktualnych spraw, w tym tak ważnych dla Serbów kwestii, jak polityka językowa, dwujęzyczność, międzypokoleniowy przekaz języka jest – zawierający jednak pewne ślady „starego", propagandowego stylu – tekst o społecznej dyskusji zatytułowany: „Na česć jubileja republiki.[6] Domowinjenjo NSLDź (tj. członkowie Domowiny z Niemiecko-Serbskiego Teatru Ludowego – J.Z.) *so wo wuwiću serbskeje rěče* 'języka' *rozmołwieli*". Napisano tu m.in., że „Skupina NSLDź chce też w přichodźe 'w przyszłości' *rozmołwu wo serbskej rěči dalewjesć*. Wona [...] wočakuje, zo so [...] *z wjetšej konstruktiwnosću* wo

[6] Chodzi o czterdziestolecie NRD. Ten nadtytuł to pozostałość ideologizowanego stylu kończącej się wówczas epoki „socjalizmu".

tutych [...] palacych problemach našeho narodneho přichoda *diskutuje*". Tekst kończy się perswazyjnym stwierdzeniem (o charakterze apelu): „Hdźež knježi 'panuje' *rozmołwa*, tam so płodźa **nowe mysle**! Tam so budźi **iniciatiwa**! (nr 234 z 4.10.1989, s. 1).

Karierę zaczyna robić leksem *wobnowjenje* 'odnowa'. Czasem jest to jeszcze *wobnowjenje socializma* (nr 273, 1989, s. 2), ale pojawia się ten wyraz też w kontekstach będących zapowiedzią zmian ustrojowych. Na przykład w wiadomości prasowej pt. „Skupinarjo 'członkowie oddziału Domowiny' witaja *kurs wobnowjenja*" mówi się, że dyskutanci „wuprajichu 'wypowiadali się' *k* [...] *aktualnym prašenjam* 'problemom' *časa*", „*wo swobodźe měnjenja* ('opinii')", o tym że „witachu [...] zahajeny 'rozpoczęty' *kurs wobnowjenja w našim kraju*" (nr 268 z 14.11.1989, s. 1).

Uwagę zwraca opublikowany w listopadzie 1989 r. dokument będący projektem stanowiska Łużyczan powiatu budziszyńskiego „k tučasnemu *demokratiskemu hibanju Serbow*" ('w sprawie obecnego demokratycznego ruchu Serbów'). Choć pobrzmiewają tu jeszcze tony „starego" (np. „Wjazamy starosć 'troskę' wo swój narod *ze starosću wo socialistisku towaršnosć* 'społeczeństwo' w NDR"), istotne jest to, co się mówi „*wo demokratiskim wobnowjenju Domowiny*". Otwarcie postuluje się odideologizowanie tej organizacji. Czytamy, że w celu odnowy Domowina musi wyrzec się „jednostronskeje *zwjazanosće na stronu* 'partię' SED" i opierania się na „*ideologiji marxizma-leninizma*" oraz wyzbyć się „*politiskeje agitacije a propagandy*" (nr 273 z 20.11.1989, s. 2).

Poluzowany przez władze kurek cenzury odkręcał się dalej dość szybko. Wskazuje na to przytoczony wyżej dokument, jak i liczne teksty, w tym polemiczne, publikowane w ND pod koniec 1989 r. i w roku 1990. Są tu dowody bardzo żywej wówczas działalności Serbów łużyckich – zarówno instytucji, stowarzyszeń, grup, jak i pojedynczych osób – ukierunkowanej na reformę ich życia społecznego i kulturalnego, świadectwa rozstawania się ze „starym", wyzwalania się od nacisku ideologicznego i prób tworzenia własnego miejsca w nowej politycznej rzeczywistości Niemiec, zabiegania o prawa dla łużyckiej dwujęzycznej mniejszości narodowej. Dla przykładu kilka tytułów (lub ich fragmentów): „Prěnje 'pierwsze' >>*Serbske blido*<< [...] w Serbskim domje" (nr 266, 1989, s. 1) i „*Serbske kulojte blido* 'okrągły stół' (nr 290 z 9.12.1989, s. 1); „Serbska narodna zhromadźizna 'zgromadzenie' so [...] zešła. *Wuznaće* 'uznanie' *k narodnej jednoće Serbow. Peticija* na [...] wuradźowanje Ludoweje komory 'izby parlamentu' NDR..." (nr 267, 1989, s. 1); „*Serbske prawa* w naćisku 'projekcie' na nowu wustawu 'konstytucję' NDR" (nr 89 z 19.04.1990, s. 1); „*Maćicu Serbsku znowa woživić?*" (nr 176 z 23.08.1990, s. 3)[7] ; *Maćica Serbska wozrodźena* (nr 198 z 13.110.1990,

[7] Maćica Serbska (Macierz Łużycka) – stowarzyszenie inteligencji łużyckiej, założone w 1847 roku, bardzo zasłużone dla budowania świadomości narodowej, kulturowej i życia naukowego Łużyczan. W czasach nazistowskich członkowie MS działali w konspiracji, po II wojnie MS na krótko wznowiła działalność, lecz władze komunistyczne przemocą wcieliły ją do Domowiny, reaktywowana 11.10.1990. (zob. M. Völkel, *Macierz Łużycka*, [w:] *Łużyczanie. Słowiański naród w Niemczech*, Warszawa 1994, s.77-80).

s.1). Za objaw złagodzenia cenzury można uznać skierowaną do czytelników ND, ogłoszoną pod koniec 1989 r., ankietę zawierającą pytania o to, jakie mają być Łużyce, Domowina, polityka narodowościowa wobec Serbów. Gazeta publikowała odpowiedzi czytelników pt. „Wotmołwy a *měnjenja* z erta wjacorych Serbów" ('Odpowiedzi i opinie z ust kilku Serbów') (np. nr 270 z 16.11.1989, s. 1). Działania podjęte w celu uniezależnienia Domowiny dokumentują m.in. tytuły (i opatrzone nimi teksty): „Zasady za *program wobnowjeneje Domowiny* (Namjet 'propozycja' za diskusiju)" oraz „*Wobnowjenje Domowiny ze wšej mocu spěchować* ('wspierać')" (nr 284 z 2.12.1989, s.1); „Druhi *naćisk wustawkow* 'projekt statutu' *Domowiny*" (nr 225 z 15.12.1990, s. 2). Znamieniem „nowego" jest pojawianie się wiadomości o kontaktach z zachodnimi Niemcami, w tym o propagowaniu tam wiedzy o Łużyczanach, np. „*Wo Serbach* wustajeńca 'wystawa' a přednoški 'odczyty' *w Zapadnym Berlinje*" (nr 290 z 9.12.1989, s. 1); [nadtytuł i tytuł:] „Jutře wotměje so *konferenca narodnych mjenšin w Kielu* ('Kilonii'). Zhromadne *wustupowanje Serbow*, Friesow a Danow trěbne 'potrzebne' (nr 224 z 13.12.1990, s.1).

Za świadectwo wycofywania się cenzury należy uznać także jawne dawanie wyrazu tradycyjnej religijności Łużyczan przez publikowanie w ND w 1990 r. wiadomości z życia religijnego i kościelnego, np. „*Primica serbskeho nowoměšnika* 'młodego kapłana' [w Radworju]" (nr 140 z 3.07.1990, s.1); „*Serbske kemše* 'msze' *zaso* 'znów' we Wojerecach" (j.w.).

Cytowane fragmenty tekstów ND ujawniły już pewne elementy nowego lub na nowo wprowadzanego słownictwa. Jest ono szczególnie widoczne w roczniku 44 z 1990 roku. Radykalne zmiany w podstawowych dziedzinach życia NRD: w polityce, stosunkach społecznych, gospodarce, wywołują potrzebę nowej nominacji lub częstszego używania, i to w nowych kontekstach, leksemów dawniej znanych. Prowadzą również do przewartościowywania różnych pojęć, co znajduje odbicie w języku. To co w ustępującym ustroju było przedstawiane jako obce czy wrogie – w tym Republika Federalna Niemiec, gospodarka kapitalistyczna – zaczyna w końcu przedostatniej dekady XX w. być postrzegane jako jeśli jeszcze nie „swoje" to „bliskie" i mające perspektywę stania się „swoim". Osłabienie cenzury pozwala drukować nazwy i wyrażenia zakazane w państwie totalitarnym, np. *železny zawěšk* 'żelazna kurtyna': [o nowej polityce zagranicznej NRD – tytuł:] *Mosty a zwiski město železneho zawěška* '(Po)mosty i kontakty zamiast żelaznej kurtyny' (nr 143, z 7.07.1990, s. 1). Gazeta łużycka czerpie tu ogólny wzór z wychodzącej w końcowej fazie NRD i bezpośrednio po zjednoczeniu Niemiec prasy wschodnioniemieckiej .

Dalej przedstawiam krótki przegląd wynotowanych z ND nowych lub odnowionych w uzusie wyrazów i wyrażeń grupując je według zasady semantycznej: 1. leksyka z zakresu polityki i stosunków społecznych, 2. leksyka z dziedziny ekonomii.

Słownictwo polityczne i społeczne

přewrót 'przełom', čas přewrota – [tytuł:] *Po přewroće něšto změnić* (nr 142, 1990, s. 1) – wyraz nazywający zmiany polityczne 1989-1990 r., stał się terminem polityczno-historycznym, wyznacznikiem periodyzacji dziejów Łużyc i wschodnich Niemiec,
zjednoćena Němska (też: jednotna Němska),
Zwjazkowa republika Němska (ZRN) 'Republika Federalna Niemiec',
zwjazkowe knježerstwo 'rząd federalny',
zwjazkowy zarjad 'urząd federalny',
zwjazkowy minister,
krajne knježerstwa 'rządy krajów RFN' (= „landów"),
cyloněmski parlament,
krajny sejm,
kulojte blido 'okrągły stół' (w znaczeniu przenośnym: 'obrady, negocjacje, z zachowaniem równości stron'),
wiršk 'szczyt' (w znaczeniu przenośnym: 'zgromadzenie, spotkanie przedstawicieli władzy') – [tytuł:] *Saksko-braniborski* ***wiršk****: Prawa Serbow garantować* (nr 223, 1990, s. 1),
lěwica, też: *mjez lěwicarjemi* 'między lewicowcami', *lěwicarskich mocow* (nr 160,1990, s. 2),
pluralizm – [o kongresie Domowiny:] *je so stajiła zasada* ***pluralizma****, princip wšelakorosće měnjenjow a nastajenjow* (nr 79 z 4.04.1990, s. 2); według Lewaszkiewicza [1993 : 93)] wyraz używany głównie w środowisku tzw. lewicowym, odsuwanym od władzy,
narodne mjeńšiny 'mniejszości narodowe',
sebjewědoma mjeńšina 'mniejszość posiadająca własną świadomość [narodową / etniczną]',
demokratiske hibanje 'ruch demokratyczny' (w znaczeniu: 'ruch społeczny, wspólne działanie'),
wobnowjenje 'odnowa', demokratiske wobnowjenje,
komisija za rehabilitaciju,
toleranca,
staw žiwjenskeho standarda 'stan, poziom standardu życia',
politika dźełowych wikow 'polityka rynku pracy',
bjezdźełnosć 'bezrobocie', bjezdźełni 'bezrobotni',
z dźela pušćić 'zwolnić z pracy',
překubłanje 'przekwalifikowanie'.
Tu należą też wyrażenia metaforyczne: *być z mosćikom* 'być pomostem (w kontaktach między sąsiednimi krajami)' (nr 154, 1990, s. 1-2), *europski duch* – [tytul:] ***Europski duch*** *je w přichodnej Němskej trěbny* 'Europejski duch jest w przyszłych Niemczech potrzebny'(nr 155, 1990, s. 2).

Słownictwo ekonomiczne

wične hospodarstwo 'gospodarka rynkowa',
měnowa unija 'unia walutowa',
Mjezynarodny měnowy fond 'Międzynarodowy Fundusz Walutowy',
twjerde pjenjezy 'twarda waluta, twardy pieniądz',
konkurenca,
konkurencny bój 'walka konkurencyjna',
koncern,
firma,
inwesticiske přirażki 'inwestycyjne dopłaty',
wobrot 'obrót handlowy' – [tytuł:] *Dla pobrachowaceho* 'brakującego' ***wobrota*** *hrozy* 'grozi' *zahrodnikom* 'ogrodnikom' *„kolaps"* (nr 153, 1990, s.1),
přichod 'dochód',
kriza 'kryzys',
kontowe wućahi 'wyciągi z konta bankowego',
eurošek 'euroczek',
pilotowy objekt 'pierwszy, wzorcowy obiekt nowej instytucji',
dźeń wotewrjenych durjow 'dzień otwartych drzwi' – zwyczaj udostępniania instytucji do publicznego odwiedzania; wyrażenie metaforyczne.
Trafiają się zapożyczone nazwy obiektów handlowych nowego typu, takie jak: *bistro* oraz *boutique*, będące przejętymi przez medium niemieckie internacjonalizmami.

Warto zwrócić uwagę na pojawiające się, ale nieczęsto, anglicyzmy. Można przyjąć, że dostały się one do tekstów ND za pośrednictwem języka niemieckiego. Niektóre drukowane są w cudzysłowie, więc traktowane jako wyrazy obce, umieszczone w gazecie łużyckiej na prawach cytatu. Wynotowałam takie zapożyczenia z angielskiego:
minority[8] 'mniejszość' – [śródtytuł:] *Podpěra* 'wsparcie' *škita* 'ochrony' *serbskeje* ***minority*** (nr 149, 1990, s. 1),
bikulturny – [tytuł:] *Wuchowanje* 'zachowanie' ***bikulturneje*** *Łužicy leži mi na wutrobje* 'sercu' (nr 155, 1990, s. 2) – zdanie z wywiadu z pisarzem Benedyktem Dyrlichem.
meeting,
workshop 'warsztat, spotkanie robocze profesjonalistów' – [tytuł:] *Zapado-wuchodny* 'zachodnio-wschodni' ***workshop*** *architektow* (nr 157, 1990, s. 3),
kontainer,
„kolaps" 'upadek (przedsiebiorstwa)',
„rooming-in" łožo – typ ruchomego łóżeczka dla niemowląt (nowy sprzęt w klinice położniczyej w Budziszynie); dwuwyrazowa nazwa hybrydalna, angielsko-górnołużycka.

[8] Tak wyjątkowo, zwykle rodzimy wyraz *mjeńšina*.

supercup[9] – rodzaj rozgrywek sportowych; też derywat utworzony na gruncie gramatyki górnołużyckiej: *do koparskeje* ***supercupoweje*** *hry* (nr 155, 1990, s. 2).
Są też oczywiście leksemy: *komputer* i *wideowe kasety.*

Badane teksty *Nowej doby* z lat 1989 i 1990 pokazują, jak pod wpływem dokonujących się wówczas gwałtownych zmian politycznych, które doprowadziły do transformacji ustroju na obszarze Niemiec wschodnich, sukcesywnie zmieniał się styl / język górnołużyckiej wypowiedzi prasowej. Stanowią świadectwo **okresu przejściowego**. Zarówno tematyka i treść, jak forma językowa tych komunikatów prasowych ukazują zmaganie się „starego", tj. stylu wypowiedzi ideologizowanych i cenzurowanych z „nowym", które polega na odrzucaniu „socjalistycznej" sztampy, nowomowy i wprowadzaniu na progu okresu bez komunistycznej cenzury nowych form nieskrępowanej wypowiedzi.

Gazeta daje również świadectwo specyficznej sytuacji łużyckiej mniejszości etnicznej i językowej w Niemczech okresu przełomu. Ukazuje aktywność Serbów łużyckich, ich poglądy, polemiki i sposoby działania na polu reformowania życia społecznego i politycznego, w tym kształtowania polityki językowej.

Bibliografia

[Lewaszkiewicz 1993]: Lewaszkiewicz T., *Język prasy łużyckiej w nowej rzeczywistości politycznej.* W: *Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy środkowej i wschodniej*, red. S. Gajda, Opole, s. 91-95.
[Rzetelska-Feleszko 1993]: Rzetelska-Feleszko E., *Łużyczanie w Niemczech*, [w:] „Sprawy Narodowościowe" Seria nowa, vol. II, z. 1(2), s. 135-151.
[*Serbšćina* 1998]: *Serbšćina*, red. H. Faska, Opole 1998.
[Šěrakowa 1992]: Šěrakowa I., *Nowša politiska terminologija w hornoserbšćinje*, „Lětopis. Časopis za sorabistiku", vol. I (Cyłkowny zwjazk 39), s. 34-38.
[Šěrakowa 1993]: Šěrakowa I., *Dźensniša towaršnostna situacija we Łužicy a situacija serbskeje rěče.* W: *Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy środkowej i wschodniej*, red. S. Gajda, Opole, s. 83-90.

[9] Ten przykład wyjątkowo zaczerpnięty z tekstu wiadomości sportowej.